

Zakład Psychologii Klinicznej i Psychopatologii
Instytut Psychologii
Aleja Rodziny Scheiblerów 2, 90-128 Łódź
tel. 48 605346935, email:jan.chodkiewicz@now.uni.lodz.pl

dr hab. Jan Chodkiewicz, prof. UŁ

Łódź 10.08.2023

Instytut Psychologii

Uniwersytet Łódzki

RECENZJA rozprawy doktorskiej Julii Marii Balcerowskiej:

„Osobowościowe uwarunkowania problematycznego korzystania z portali społecznościowych – rola narcyzmu i związanych z nim motywów Ja”

Promotor: prof. dr hab. Beata Pastwa-Wojciechowska

Badania uzależnień i problemowych zachowań behawioralnych stanowią duże wyzwanie, a jednocześnie wydają się być w dzisiejszych czasach niezbędne. Jednym z wyzwań, jakie stoją przed osobami próbującymi zgłębiać to zjawisko jest to, że dotyczą one bardzo szerokiej gamy zachowań, od takich, których negatywne następstwa wydają się być oczywiste (hazard patologiczny, problemowe oglądanie pornografii), po takie, które dotyczą zachowań niezbędnych do funkcjonowania (m.in. jedzenie, seks, praca, korzystanie z Internetu). I właśnie tym ostatnim zachowaniem, a konkretnie problematycznym korzystaniem z portali społecznościowych postanowiła się zająć Autorka recenzowanej rozprawy doktorskiej. Korzystanie z portali społecznościowych jest zjawiskiem w dzisiejszych czasach powszechnym i niesie ze sobą zarówno wiele korzyści, jak na przykład zdobywanie i utrzymywanie kontaktów

społecznych, wymiana informacji i poglądów, zaspakajanie ważnych potrzeb, jak i niebezpieczeństw (ograniczenie innych form relacji, szkody zdrowotne, zaniedbywanie ważnych ról życiowych, problemy psychiczne). I właśnie występowanie owych szkód (szkody to podstawowy wyznacznik zachowań uzależniających) prowadzi do badań tego zjawiska w ramach szeroko rozumianej psychologii uzależnień.

Recenzowana praca opiera się na siedmiu badaniach, przeprowadzonych łącznie na dużej próbie prawie 6 tysięcy osób (N = 5698) korzystających z portali społecznościowych, które zostały opisane w pięciu artykułach naukowych. Cztery artykuły w cyklu zostały opublikowane w czasopiśmie zagranicznym, z *Impact Factor* (IF od 2.387, do 8.957). Punktacja MNiSW w jednym z nich wynosi 140 punktów, w dwóch 100 i w dwóch 70 punktów. Indywidualny wkład procentowy Autorki waha się od 30 do 75%. W 4 z 5 artykułów mgr Julia Balcerowska jest pierwszym autorem. Finansowanie projektu zostało częściowo zrealizowane w ramach przyznanego Autorce grantu Preludium 19.

Głównym celem, jaki postawiła sobie Autorka w ramach projektu doktorskiego była analiza osobowościowych uwarunkowań problematycznego korzystania z portali społecznościowych (Facebook), ze szczególnym uwzględnieniem narcyzmu i jego poszczególnych aspektów. Dodatkowym celem była ocena trafności pomiaru wyjaśnianego konstruktów, a co za tym idzie ocena właściwości psychometrycznych narzędzi go mierzących (oraz opisanie relacji tego zaburzenia z poziomem funkcjonowania psychospołecznego i dobrostanem).

Artykuł pierwszy, opublikowany w *Computers in Human Behavior* (2018) dotyczył problematyki uzależnienia od Facebooka wśród polskich studentów: pomiaru zjawiska oraz jego związków z osobowością i dobrostanem. Konkretnie - opisane w nim badanie dotyczyło walidacji skali *Bergen Facebook Addiction Scale* (BFAS) na próbie polskich studentów oraz przedstawiało wstępny model potencjalnych czynników ryzyka uzależnienia od Facebooka. Badaniom poddano 1157 osób. Analiza regresji dla uzależnienia od Facebooka wykazała, że

jest ono związane z płcią żeńską, wyższą ekstrawersją, narcyzmem, poczuciem osamotnienia, wyższym lękiem społecznym i niższym poczuciem własnej skuteczności. Wykazano też, że narcyzm był, obok ekstrawersji najsilniejszym predyktorem tego uzależnienia. Pokazano również związki uzależnienia od Facebooka ze stresem, gorszym stanem zdrowia, jakością snu oraz jakością życia. W badaniu tym zajęto się też analizą właściwości psychometrycznych skali BAFS. Artykuł jest bardzo interesujący, nowatorski i oparty na szerokim przeglądzie literatury. Czytając artykuł nasunęła mi się taka refleksja/pytanie - zastosowana analiza regresji wykazała, że wyróżnione zmienne tłumaczą stosunkowo niewielki procent wariancji (0,116). Jak Autorka tłumaczy ten fakt? Z tym pytaniem wiąże się również kolejne – jakie zmienne psychologiczne poza analizowanymi mogą być również powiązane z uzależnieniem od Facebooka, a więc powinny być uwzględniane w przyszłych badaniach? Pytanie jest ważne także ze względu na to, że w kolejnych badaniach poziom wyjaśnianej wariancji wyników skali problemowego używania portali społecznościowych również był stosunkowo niski (maksymalnie około 20% wariancji).

Drugi artykuł, opublikowany w *Current Issues in Personality Psychology* (2019) w sposób bardziej szczegółowy analizuje relacje narcyzmu z uzależnieniem od Facebooka. Tym razem badaniom poddano grupę 486 studentów. Punktem wyjścia były tu nie tylko wyniki poprzedniego badania, ale i doniesienia literaturowe dotyczące związków narcyzmu z aktywnością w sieci, czasem spędzonym na Facebooku, liczbą znajomych i znaczeniem nadawanym kontaktom internetowym. We wstępie zwrócono uwagę na nie w pełni poznany dotąd charakter relacji różnych wymiarów narcyzmu wielkościowego z uzależnieniem od Facebooka. W badaniu wykazano istotną rolę płci żeńskiej (co było również wykazane w wcześniejszym badaniu) jako predyktora analizowanego uzależnienia. Co interesujące, po włączeniu wymiarów narcyzmu wielkościowego do modelu, zmienne związane z osobowością wg Wielkiej Piątki przestały być istotne. Uzależnienie od Facebooka wyjaśniały dwa wymiary

narcyizmu wielkościowego: Oczekiwanie (żądanie) Podziwu (dodatnio) oraz Samowystarczalność (ujemnie). W bardzo ciekawej dyskusji wyników Autorzy, słusznie moim zdaniem zwracają (m.in.) uwagę na możliwą reakcję użytkowników na niezaspokojenie narcystycznej potrzeby podziwu, jaką może być gniew, wściekłość i agresywność. W takim rozumieniu używanie Facebooku może służyć regulacji emocji i obniżeniu stresu (podobnie jak regulacji emocji służą inne, ryzykowne zachowania lub przyjmowanie substancji w innych uzależnieniach). Nie dziwi więc negatywny związek wymiaru Samowystarczalność z Uzależnieniem od Facebooka.

Artykuł ten, podobnie jak poprzedni, opiera się na szerokiej literaturze przedmiotu, zawiera poprawną statystykę i wnosi nowe, interesujące treści do analizy predyktorów uzależnienia od Facebooka. Byłbym jednak ostrożny z proponowaniem wzmacniania samowystarczalności w grupie osób podatnych na to uzależnienie. Wzmacnianie tego wymiaru może wprawdzie obniżyć ryzyko uzależnienia, ale może też (szczególnie u osób narcystycznych) doprowadzić do rozwoju zachowań egocentrycznych, utrudniających relacje społeczne i współpracę z innymi oraz otwartość na taką współpracę, które to umiejętności są niezbędne dla funkcjonowania społecznego.

Kolejny, trzeci artykuł, opublikowany w *Current Psychology* (2020) odbiega od wcześniej zarysowanej koncepcji badań, gdyż dotyczy porównania związków problematycznego korzystania z Facebooka oraz problematycznego korzystania z portali społecznościowych z cechami osobowości, wśród osób posiadających konto na jednym lub więcej niż jednym portalu. Badaniom podano 1099 osób, z czego 953 osoby posiadały obok Facebooka konto na przynajmniej jednym jeszcze portalu. W badaniu tym postanowiono również porównać metody do badania uzależnienia od Facebooka i uzależnienia od różnych mediów społecznościowych. Potwierdzono dobre właściwości psychometryczne obu metod i ich wzajemne ścisłe związki oraz związki z takimi cechami jak sumienność i stabilność emocjonalna, a także z odczuwanym

stresem i ogólnym samopoczuciem. Także ten artykuł oparty jest na szerokiej analizie literatury i poprawnej statystyce. Szkoda, że w Autorzy nie zastosowali w nim narzędzia do badania narcyzmu, bo być może użytkownicy wielu portali charakteryzują się wyższym jego poziomem (przynajmniej w niektórych wymiarach)?

Czwarty artykuł opublikowany w *Personality and Individual Differences* (2022) jest kontynuacją analiz dotyczących relacji narcyzm - uzależnienie od mediów społecznościowych. Tym razem Autorzy, zwracając uwagę na heterogeniczność pojęcia, zajęli się rolą czterech aspektów narcyzmu: narcystycznym podziwem, narcyzmem wspólnotowym, narcyzmem rywalizacyjnym i narcyzmem wrażliwym. Niewątpliwą, choć niejedyną zaletę artykułu stanowi to, że Autorzy wymieniając 4 rodzaje narcyzmu, które poddają później analizie opierają się nie na arbitralnych wyróżnieniach, ale dokładniejszej analizie literatury przedmiotu (tak jest również w poprzednich artykułach), w której zauważyć można proces pogłębienia konceptualizacji narcyzmu. Podobnie, w oparciu o literaturę i własne refleksje udokumentowano potrzebę włączenia do analiz samooceny. Badania przeprowadzono na dużych grupach użytkowników portali społecznościowych ($N = 1659$, w tym jedna próba studencka oraz dwie próby ogólnopolskie).

Badania potwierdziły (po raz kolejny) rolę płci żeńskiej, młodego wieku oraz poziomu samooceny jako zmiennych powiązanych z uzależnieniem od mediów społecznościowych. W przypadku narcyzmu wykazano znaczenie narcyzmu wspólnotowego (wzmacnianie ja), rywalizacyjnego i wrażliwego jako predyktorów uzależnienia. W przypadku narcyzmu wrażliwego i rywalizacyjnego wykazano, że możliwość uzależnienia od wspomnianych mediów może rozwijać się nie tylko jako następstwo mechanizmu związanego z wrażliwością interpersonalną (ochrona ja przed zagrożeniem), ale także jako nieadaptacyjna forma samoregulacji (samoobrony) poprzez antagonizm i wrogość wobec innych. I właśnie pokazanie roli narcyzmu rywalizującego uważam za największą wartość artykułu i jego nowatorstwo. Jest

to bowiem wiarygodną próbą tłumaczenia wielu zachowań dotąd trudno wyjaśnialnych na gruncie psychologicznym (np. agresja w Internecie, dewaluowanie innych, manipulacja, trolling). Sumując ten niezwykle ciekawy artykuł znakomicie uzupełnia wcześniejsze analizy i poszukiwania.

W ostatnim, piątym artykule również opublikowanym w *Personality and Individual Differences* (2023) Autorzy, opierając się na badaniach prowadzonych w Polsce i Niemczech (N=1946), nadal odwołując się do teorii czterech typów narcyzmu postanowili sprawdzić, czy aspekty narcyzmu bazujące na motywie wzmacniania Ja będą związane z problematycznym korzystaniem z portali społecznościowych poprzez oczekiwanie wzmocnień pozytywnych, natomiast aspekty narcyzmu bazujące na motywie ochrony Ja będą związane z problematycznym korzystaniem poprzez oczekiwanie wzmocnień negatywnych. Uzyskane wyniki wskazują, że zarówno aspekty narcyzmu związane z motywem wzmacniania Ja, jak i ochrony Ja są pozytywnie związane z problematycznym korzystaniem z portali społecznościowych. Wykazano też, że narcyzm rywalizacyjny i narcyzm wrażliwy były silniej związane z tym zaburzeniem w obydwu krajach. Wykazano również mediacyjną rolę oczekiwania wzmocnień negatywnych w relacji typów narcyzmu z tendencją do uzależnienia. Ten artykuł tak jak poprzednie opiera się na solidnym przeglądzie literatury, dużej grupie badawczej i poprawnej statystyce. Moje pytanie dotyczy różnych metod (w badaniu opisanym w artykule 4 i artykule 5 wykorzystano różne metody do badania np. narcyzmu rywalizującego i nie tylko – czy zdaniem Autorki mogło to wpłynąć na wyniki? I drugie pytanie - czy w analizach brano pod uwagę długość (średnią) dziennego korzystania z portali i wiek, w którym zaczęto z nich korzystać? Być może takie zmienne byłyby powiązane (pośrednio) z motywami poszukiwania nagrody lub poszukiwania ulgi w korzystaniu z portali?

Podsumowując całość projektu doktorskiego mgr Julii Marii Balcerowskiej, chcę podkreślić że oceniam go bardzo wysoko. Autorka (wraz z współpracownikami) przyjęła

założenie dotyczące eksploracji relacji narcyzm - problematyczne używanie mediów społecznościowych i konsekwentnie, etapowo je realizowała. Na każdym etapie opierała się na bogatej literaturze przedmiotu, dotyczącej czynników bezpośrednio i pośrednio powiązanych z analizowaną problematyką. Umiejętnie stawiała pytania i hipotezy badawcze. Każdy wynik poparła interesującą i bogatą dyskusją, której towarzyszyła świadomość ograniczeń badań własnych. Badania przeprowadziła na dużych grupach. Zastosowała złożoną i adekwatną statystykę. „Przy okazji” głównych badań obliczyła też właściwości psychometryczne polskich wersji stosowanych narzędzi do badania problemowego używania mediów, co umożliwia dalsze ich stosowanie. Wyniki jej badań pokazują inną niż dotychczas rolę narcyzmu w genezie analizowanego problemu badawczego. To, co uważam za najważniejsze i co moim zdaniem stanowi przejaw oryginalnego rozwiązania problemu badawczego to pokazanie (podobnie jak w innych uzależnieniach) dwóch ścieżek (poszukiwanie nagrody, obniżenie napięcia) relacji cecha osobowości (w tym wypadku narcyzm) – zachowanie problemowe. Takie ujęcie otwiera drogę do dalszych badań, także w odniesieniu do innych uzależnień behawioralnych.

Sumując, uważam że przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska w pełni odpowiada warunkom określonym w art. 187 Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 poz. 1668). W związku z powyższym, z pełnym przekonaniem wnoszę o dopuszczenie mgr Julii Marii Balcerowskiej do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Jan Chodkiewicz